

Вікторія Вовкодав

молодший науковий співробітник науково-методичного відділу охорони культурної спадщини,
Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»
<https://orcid.org/0000-0003-2065-3001>
viktoryvovkodav@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК КАМ'ЯНОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» (1991–2020): ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Анотація: У цій розвідці здійснено спробу історіографічного аналізу праць, присвячених пам'яткам кам'яної сакральної архітектури Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», що внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України Постановою Кабінету Міністрів України № 929 від 10 жовтня 2012 р. під охоронними номерами: 100030/1-Н, 100030/2-Н, 100031/1-Н, 100031/2-Н. До них належать: Вознесенський собор (1700 р.), Михайлівська церква (1750 р.) та дзвіниця з трапезною Михайлівської церкви 1747 р. До уваги також взято дзвіницю Вознесенського собору (1770–1776 рр.), яка знаходиться на балансі Переяславської об'єднаної територіальної громади і є невід'ємною частиною комплексу пам'яток Вознесенського монастиря (1700–1776 рр.).

Результати дослідження, зазначених вище сакральних пам'яток, необхідно розглядати як частину розвідки автора, предметом якої є вивчення наукової літератури про об'єкти культурної спадщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Значний масив наукових публікацій з цієї проблематики варто розглядати в межах двох періодів: радянського – 1954–1991 рр. та сучасного – 1991–2019 рр. У цьому дослідженні запропоновано огляд наукових праць, що вийшли друком впродовж сучасного періоду, характерною ознакою якого є збільшення наукового інтересу до кам'яних сакральних пам'яток архітектури Заповідника. Для зручності сприйняття ці студії ми розділили на дві групи відповідно до їх тематичного наповнення. До першої – від-

несені публікації, що безпосередньо присвячені вивченню вказаних об'єктів. Серед дослідників цієї групи варто згадати: Д. А. Тетерю, М. Т. Товкайла, О. В. Юрченка, Л. М. Набок, О. В. Колибенка, В. В. Вечерського, В. П. Мельник, І. В. Більченко тощо. Іншу групу складають розвідки узагальнюючого та фрагментарного характеру, пов'язані з вивченням історії Переяславщини та України загалом. До них належать дослідження різного тематичного спрямування, де у певному аспекті згадуються монастирські комплекси м. Переяслава. До пошуків другої групи відносяться: О. В. Лесик, В. В. Нікітіна, М. І. Сікорський, Г. М. Бузян, М. В. Родобудько, О. В. Ткаченко, Н. М. Соловйова, В. М. Лялько, Г. П. Ткаченко, Н. Г. Ткаченко, Л. В. Лиховид, І. І. Кучеренко, С. О. Коркач, А. Кузьменко, Н. В. Костенко, Ю. В. Авраменко, О. І. Тонконог, В. М. Шакула, О. М. Жам, О. А. Горбовий, Л. В. Науменко, С. М. Зубер, С. М. Захарченко та Ю. С. Фігурний, Ю. А. Мицик та І. Ю. Тарасенко, В. Ю. Вишаровський, С. С. Дембіцький, Н. В. Костюк, І. Г. Дунайна, С. А. Тетеря, Н. А. Бойко, М. В. Шкіра, Н. М. Шкіра, А. О. Іваненко, О. А. Тарапон, Т. Ю. Нагайко, С. В. Таранець, В. А. Лоха, В. П. Коцур, О. І. Гуржій, О. Л. Ластовська та ін.

Пророблена нами робота зі збору та систематизації наукової літератури про кам'яні сакральні пам'ятки архітектури в подальшому буде використана під час створення бібліографічного покажчика праць, присвяченого об'єктам, що перебувають в оперативному управлінні НІЕЗ «Переяслав».

Ключові слова: пам'ятка архітектури, сакральна споруда, собор, дзвіниця, церква

Viktorii Vovkodav

Junior Researcher of the Scientific and Methodical Department of Cultural Heritage Protection,
National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav»
<https://orcid.org/0000-0003-2065-3001>
viktoryvovkodav@gmail.com

RESEARCH OF MONUMENTS OF STONE SACRED ARCHITECTURE OF THE NHER «PEREIASLAV» (1991–2020): HISTORIOGRAPHY

Summary: An attempt at historiographical analysis dedicated to the monuments of stone sacred architecture of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav» was made in this research. These monuments are listed on the State Register of Immovable Monuments of Ukraine by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 929 of October 10, 2012 under security numbers: 100030/1-N, 100030/2-N, 100031/1-N, 100031/2-N. These include: Ascension Cathedral (1700), St. Michael's Church (1750) and the bell tower with the refectory of St. Michael's Church (1747). The bell tower of Ascension Cathedral (1770–1776), which is on the balance of Pereiaslav UTC and is an integral part of the complex of monuments of Ascension Monastery 1700–1776, was taken into account too.

The results of the study of the above sacred monuments should be considered as part of the author's research. The subject of this research is the study of scientific literature on cultural heritage sites of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav».

Publications on this issue should be considered within two periods: the soviet (1954–1991) and modern (1991–2019). An overview of scientific works published during the modern period, characterized by an increase of scientific interest in sacred stone monuments of architecture of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav» was offered in this study. In order to convenience of perception, we divided these studies into two groups according to their thematic content. The first one includes publications directly devoted to the

study of these objects. Among the researchers in this group are: D. A. Teteria, M. T. Tovkailo, O. V. Yurchenko, L. M. Nabok, O. V. Kolybenko, V. V. Vecherskyi, V. P. Melnyk, I. V. Bilchenko and other. Another group consists of generalized and fragmentary researches, related to the study of the history of Pereiaslav and Ukraine in general. These include studies of various thematic areas, where monastic complexes of Pereiaslav are mentioned in a certain aspect. Among the researchers in this group are: O. V. Lesyk, V. V. Nikitina, M. I. Sikorskyi, H. M. Buzian, M. V. Rodobudko, O. V. Tkachenko, N. M. Soloviova, V. M. Lialko, H. P. Tkachenko, N. H. Tkachenko, L. V. Lykhovyd, I. I. Kucherenko, S. O. Korkach, A. Kuzmenko, N. V. Kostenko, Yu. V. Avramenko, O. I. Tonkonoh, V. M. Shakula, O. M. Zham, O. A. Horbovyi, L. V. Naumenko, S. M. Zuber, S. M. Zakharchenko ta Yu. S. Fihurnyi, Yu. A. Mytsyk ta I. Yu. Tarasenko, V. Yu. Vysharovskiy, S. S. Dembitskyi, N. V. Kostyuk, I. H. Dunaina, S. A. Teteria, N. A. Boiko, M. V. Shkira, N. M. Shkira, A. O. Ivanenko, O. A. Tarapon, T. Yu. Nahaiko, S. V. Taranets, V. A. Lokha, V. P. Kotsur, O. I. Hurzhii, O. L. Lastovska and other.

Our work on collecting and systematizing scientific literature on stone sacred monuments of architecture will be used in the future during the creation of a bibliographic index of works on objects under the operational management of the NHER «Pereiaslav».

Key words: architectural monument, sacred building, cathedral, bell tower, church

1. Вступ

Пам'ятки кам'яної сакральної архітектури, що є складовими комплексів споруд переяславських монастирів XVII–XVIII ст., завжди викликали інтерес у вчених. Результати їх досліджень знайшли відображення у значній кількості наукових праць. Ця розвідка є логічним продовженням попередніх наукових пошуків автора в контексті

загального вивчення історії становлення Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» та активізації пам'яткоохоронної діяльності в ньому.

Мета дослідження полягає в історіографічному аналізі праць, присвячених пам'яткам кам'яної сакральної архітектури Заповідника. До них належать: Вознесенський собор (1700 р.), Михайлівська церква (1750 р.) та дзвіниця з трапезною Ми-

хайлівської церкви 1747 р. До уваги також взято дзвіницю Вознесенського собору (1770–1776 рр.), яка знаходиться на балансі Переяславської ОТГ і є невід'ємною частиною комплексу пам'яток Вознесенського монастиря (1700–1776 рр.).

У статті на основі аналізу наукової літератури, опублікованій впродовж 1991–2020 рр. здійснено спробу її систематизації та класифікації в межах двох груп.

Наукова новизна дослідження полягає у вивченні рівня дослідженості пам'яток сакральної архітектури НІЕЗ «Переяслав» на основі огляду наукової літератури цього періоду, що здійснюється вперше.

Методологічну основу цієї розвідки становлять принципи: наукового об'єктивізму, комплексності, системності та історизму, а також загальнонаукові та історичні методи. Їх використання дало можливість сформувати дослідницьку логіку та цілісний послідовний процес наукового вивчення кам'яної сакральної архітектури НІЕЗ «Переяслав» зазначеного періоду.

2. Основна частина

Користуючись хронологічним та тематичним принципами, ми виокремили праці двох умовних періодів: радянського (1954–1991 рр.) та сучасного (1991–2020 рр.). У цьому дослідженні ми зосередили свою дослідницьку увагу на науковій літературі про пам'ятки кам'яної сакральної архітектури НІЕЗ «Переяслав» сучасного періоду, який на відміну від попереднього характеризується наявністю великої кількості спеціалізованих праць, присвячених безпосередньо проблемам вивчення, збереження та охорони цих пам'яток. Це пов'язано з актуалізацією проблем відродження духовності, формування почуття національної гідності, патріотизму народу, відродження унікальних національних народних традицій на фоні здобуття незалежності Україною та трансформацією музейної справи, якої вона зазнала після прийняття у 1995 р. нового закону «Про музеї та музейну справу». Все це сприяло збільшенню наукового інтересу до пам'яток кам'яної сакральної архітектури Переяславщини не лише серед музей-

них працівників Заповідника, але й незалежних дослідників-краєзнавців. Саме такі спеціалізовані праці ми об'єднали в межах однієї групи.

Перша група публікацій

До неї слід віднести кілька праць Д. А. Тетері та М. Т. Товкайла, які розкривають історію археологічних досліджень монастирських дворищ м. Переяслава. У них автори подають результати археологічних обстежень на території Михайлівського і Вознесенського монастирів XVIII ст. у 1999 р. Розкопки зафіксували типову для Переяслава позицію культурного шару: XI–XIII ст. і XVII–XVIII ст., а з горизонту нашарувань останнього вилучено значну колекцію керамічного посуду, кахлів, скляних та залізних виробів.

Цікаві результати дали дослідження фундаментів західної стіни Вознесенської церкви XVII ст., які дають можливість припустити, що до забутовки фундаменту храму додавали невеликі брили пісковика, який, напевне, походив із зруйнованих давньоруських споруд. Обстежено також і руїни цегляної каплички та льох під нею. Результати спостереження за культурним шаром монастирських дворів XVIII ст. та знайдені археологічні матеріали, на думку Д. А. Тетері, свідчать про активну господарську діяльність на їх території в період функціонування (Тетеря, Товкайло, 2001; Тетеря, 2006; Тетеря, 2006).

Тему охоронних археологічних досліджень Д. А. Тетеря продовжив і в наступній своїй публікації, але висвітлені у ній археологічні роботи були зосереджені лише на території Вознесенського монастиря. Автор коротко охарактеризував комплекс пам'яток, які розміщені на цьому монастирському дворі, їх сучасний стан та цілі розвідок археологічної експедиції НІЕЗ «Переяслав». Більш детально Д. А. Тетеря повідомляє про сам процес розкопок та артефакти, знайдені під час шурфування. Особливо ним виділяється знахідка рідкісної для Переяслава натільної іконки-підвіски із зображенням фігури Святого Георгія Змієборця. Це, на думку автора, дає змогу припустити, що ця місцевість в давньоруський час входила до одного з монастирів Переяславля Руського, на території якого розміщувалася церква-усипальня (Тетеря, 2007).

Охоронно-рятивні дослідження постійно діючої археологічної експедиції НІЕЗ «Переяслав» на території давнього Переяслава продовжилися влітку 2008 р. У східній частині колишньої садиби Вознесенського монастиря вони проводилися з метою уточнення культурних нашарувань. Матеріали цих робіт були опубліковані Д. А. Тетерю у співавторстві з М. Т. Товкайлом (Тетеря, Товкайло, 2011). У іншій публікації Д. А. Тетеря узагальнив та підсумував усю інформацію про археологічні дослідження на території монастирського дворища та прилеглої до нього зони регулювання забудови впродовж 2003–2008 рр., а також розглянув деякі питання перспективи їх продовження (Юрченко, 2005).

Аналіз історичного зв'язку давньоруського та пізньосередньовічного Переяслава здійснив О. В. Юрченко. У своїй публікації «Давньоруська спадщина пізньосередньовічного Переяслава» він доводить, що Михайлівська церква 1750 р. є спадкоємицею двох попередніх одноіменних будівель – Михайлівського собору давньоруського часу та дерев'яної церкви, побудованої Ф. Лободою між 1649–1666 рр. Інші пізньосередньовічні храми м. Переяслава, зокрема й Вознесенський собор, на думку автора, започатковані вперше (Юрченко, 2005).

Також О. В. Юрченко спільно з Л. М. Набок зробили спробу датування та встановлення імен справжніх фундаторів мурованих споруд Михайлівського монастиря. У своїх дослідженнях вони виділяють чотири версії щодо справжньої дати будівництва цегляної Михайлівської церкви та її дзвіниці, але схиляються лише до однієї з них. На основі логічно вибудованого доказового матеріалу (історичних відомостей, архівних джерел та особистих досліджень) автори датують ці пам'ятки 1743–1750 рр., а їх фундаторами запропонували вважати переяславських єпископів, насамперед Арсенія Берло (Набок, Юрченко, 2006).

Архітектурним особливостям та історії побудови кожної складової Вознесенського монастиря присвячена інша стаття О. В. Юрченка, у якій автор звертає особливу увагу на екстер'єр цегляної церкви Вознесіння Господнього (1695–1700 рр.), дерев'яної (до 1748 р.) та цегляної дзвіниці (1770–1776 рр.), каплички (середини–другої половини XVIII ст.), будинку колегіуму (1753–1757 рр.),

церкви св. Великомучениці Варвари (1780–1782 рр.) та цегляної огорожі (1784–1786 рр.) (Юрченко, 2016).

До наукового доробку Л. М. Набок належать праці, які розкривають історію церковного будівництва на Переяславщині в XVII–XX ст. У них дослідник відзначає особливості архітектури та історію побудови кам'яних споруди Михайлівського та Вознесенського монастирів, а також їх роль у розвитку туризму на Переяславщині (Набок, 1994; Набок, 1999; Набок, 2004; Набок, 2009).

Також у цій розвідці слід згадати монографічне видання Л. М. Набок про православні культові споруди Переяславщини, написане спільно з О. В. Колибенком. У ньому систематизовано всі попередні наукові пошуки авторів про сакральні пам'ятки м. Переяслав та навколишніх сіл. Інформацію щодо Михайлівської церкви, Вознесенського собору та їх дзвіниць готувала саме Л. М. Набок, яка провела чітку лінію часу з історії побудови та функціонування цих пам'яток від моменту їх створення до кінця XX ст. (Набок, Колибенко, 2007, с. 33-42, 82-90).

Проблему збереження пам'ятки національного значення XVII ст. переяславського Вознесенського собору підіймає у своїх працях В. П. Мельник. Автор подає перелік реставраційних заходів в приміщенні собору та звертає увагу на охоронну зону пам'ятки, яка в свою чергу регламентує використання зони регулювання забудови навколо ансамблю Вознесенського монастиря. В. П. Мельник наголошує на необхідності завершення реставраційних робіт, відтворення церковного інтер'єру та раціонального використання пам'ятки (Мельник, 2007; Мельник, 2007).

Дослідження стану збереження комплексу Свято-Вознесенського монастиря на основі документів Державного архіву Київської області (фонд № 5418) здійснила І. В. Більченко. Автор надала важливу інформацію про комплекс заходів по реставрації цього ансамблю у 50–60-их рр. XX ст., які призвели до знищення в соборі настінного живопису, прибудованої до дзвіниці Варваринської церкви та використання дзвіниці монастиря під водонапірну башту до 1986 р. (Bilchenko, 2018).

Також до цієї групи увійшли публікації енциклопедичного характеру, в яких стисло подано інформацію про об'єкти кам'яної сакральної

архітектури НІЕЗ «Перяслав», зокрема про Михайлький собор та складові ансамблю Вознесенського монастиря (Колибенко, 2018; Вечерський, 2020).

Друга група публікацій

Значну кількість праць різного тематичного спрямування, де у певному аспекті автори згадують об'єкти монастирських комплексів Перяславщини, ми віднесли до наступної групи.

Серед перших до неї необхідно віднести монографічне дослідження О. В. Лесик, в якому автор поставив собі за мету описати й облікувати всі монастирі та замки України, вивчити їх стан, а також дати рекомендації щодо їх реставрації та використання надалі. Ансамбль Вознесенського монастиря, на думку О. В. Лесик, відіграв важливу роль як композиційний центр забудови м. Перяслава (Лесик, 1993, с. 58-59).

У 1994 р. вийшов інформаційно-методичний збірник, підготовлений музейними співробітниками Перяслав-Хмельницького державного історико-культурного заповідника (зараз НІЕЗ «Перяслав»), який містить матеріали краєзнавчого характеру про історію та культуру Перяславщини. Пам'ятки сакральної архітектури XVII–XVIII ст. неодноразово згадували у збірнику. Так, В. В. Нікітіна досить детально подала історію побудови та архітектурні особливості споруд Михайлівського та Вознесенського монастирів, а М. І. Сікорський звернув увагу на їх «національну» своєрідність та неповторні архітектурні деталі, описуючи перебування Т. Г. Шевченка на Перяславщині (Нікітіна, 1994, с. 72; Сікорський, 1994, с. 92-93).

Михайлівську церкву XVII ст. М. І. Сікорський згадав і в іншій своїй публікації в контексті функціонування у ній Музею українського народного одягу Середнього Подніпров'я, в якому експонувалася найбільша в Україні колекція предметів жіночого та чоловічого одягу з усього Наддніпрянського регіону (Сікорський, 1998).

Коротку ретроспективу архітектурної теми в історії м. Перяслава подає З. Зайцева. Особливий акцент у своїй роботі автор поставив саме на кам'яне будівництво, що бере свій початок з XI ст., а нового розквіту набуває у XVII–XVIII ст. На думку З. Зайцевої, майже всі споруди періоду

Гетьманщини, крім Михайлівської церкви та бурси, успадкували риси українського дерев'яного зодчества: пірамідальність, симетрію, триверхність загальної композиції та зламану лінію даху (Зайцева, 1998).

Дослідник українських монастирів В. В. Ластовський у своїх працях майже не вернув увагу на споруди перяславських монастирів. Він лише поверхнево проінформував про їх існування у контексті становлення Перяславсько-Бориспільської єпархії на Лівобережній Україні (Ластовський, 1998; Ластовський, 2002; Ластовський, 2006).

Також пам'ятки архітектури України вивчав В. В. Вечерський, дослідження якого знайшло своє відображення у довідкових виданнях (Вечерський, 2000; Вечерський, 2000). Так, описуючи архітектуру доби Гетьманщини, він не обійшов увагою ансамблі Вознесенського та Михайлівського монастирів м. Перяслава (Вечерський, 2001; Вечерський, 2003; Вечерський, 2014). Крім того, В. В. Вечерський згадує про них у своїх монографічних дослідженнях у контексті вивчення формування, розвитку, охорони та реставрації архітектурних пам'яток. А питанням виявлення, дослідження та наукової фіксації пам'яток архітектури та містобудування Лівобережної України присвячена його книга «Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фіксація». Вона є продовженням традиційних досліджень, розпочатих у 1970-их рр. під час підготовки проекту «Звід пам'яток історії та культури України». До видання увійшли статті про об'єкти культурної спадщини окремих історико-культурних регіонів України. Монастирські комплекси м. Перяслава також представлені у цій монографії. Автор подав опис усіх складових ансамблів Вознесенського та Михайлівського монастирів: архітектурні особливості, історію побудови, план та світліну зовнішнього вигляду (Вечерський, 2005, с. 16–24).

Видатним архітектурним ансамблям – центрам духовності, культури та освіти українського народу присвячене інше дослідження В. В. Вечерського «Українські монастирі». Про перяславські монастирські комплекси автор розповідає крізь призму тогочасних історичних подій та вчинків їх фундаторів в одному з розділів книги (Вечерський, 2008, с. 153–161).

До цієї групи публікацій належить частина наукового доробку Л. М. Набок, про яку вже згадували вище. Так, вона здійснила досить ґрунтовний історіографічний огляд джерел та літератури про християнські старожитності, що знаходяться під опікою НІЕЗ «Переяслав». Ця розвідка показала, що дослідження кам'яних сакральних споруд м. Переяслава завжди були популярними у наукових колах. Серед дослідників варто згадати М. Корінного, А. Стороженко, Д. Яблонського, І. Грабовського та ін. (Набок, 2006).

Також Л. М. Набок цікавилася життям релігійних громад на Переяславщині. У своїй праці на основі архівних документів вона показує процес викоринення релігії з життя суспільства, що призвело до закриття церков, перетворення їх на склади та сільські клуби або, взагалі, до фізичного знищення споруди. Автор зазначає, що у Вознесенському соборі та Михайлівській церкві правилося до 1934 р., а потім приміщення використовувалися під зерносховища. Неодноразово Л. М. Набок наводить статистичні дані про кількість віруючих у різні роки в громадах християнської та іудейської конфесій, синагог, молитовних будинків, що розміщувалися у церквах м. Переяслава та його околиць, зокрема і у Вознесенському соборі та Михайлівській церкві (Набок, 2007).

Історії містобудівництва Переяслава XVII–XX ст. присвячена її інша публікація. Монастирські комплекси м. Переяслава, на думку автора, відіграли важливу роль у формуванні, розвитку та плануванні інфраструктури міста впродовж XVII–XX ст. (Набок, 2007).

Також Л. М. Набок у співавторстві з О. В. Колибенком здійснила спробу дослідження архітектурної та образотворчої спадщини християнських старожитностей Переяславщини (Колибенк, Набок, 2003). У цьому дослідженні й у частині інших вони зосереджують увагу на ролі Вознесенського та Михайлівського монастирів на розвиток барокових засад мистецтва Лівобережної України та зазначають про важливість існування переяславської іконописної майстерні у Вознесенському монастирі, яка здійснювала освітню підготовку фахівців з іконографії та золотарства. Неодноразово автори зазначають про вагомий особистий вклад переяславських іконописців та золотарів у розпис Михайлівської церкви, Вознесенсько-

го собору та інших храмів, у виготовлення ікон й іконостасів та створення священних ювелірних речей (Набок, 2006; Набок, 2012).

До цієї групи публікацій увійшло наукове видання, присвячене 1100-літтю м. Переяслава «Переяслав у віках». У ньому авторський колектив на основі архівних джерел та наукової літератури узагальнив матеріал про історичний, економічний, соціальний та культурний розвиток міста та роль видатних постатей в історичних подіях, які відбувалися на Переяславщині в контексті формування української державності. Архітектурні ансамблі Михайлівського та Вознесенського монастирів неодноразово згадують у книзі під час висвітлення історичних подій чи описах життя та діяльності окремих персоналій: Т. Шевченка, А. Берло, І. Мазепи та ін. (Коцур, Колибенко, 2007, с. 14-146, 175-187).

У монографічному дослідженні Г. М. Бузян, Л. М. Набок, М. В. Роздобудька та Д. А. Тетері «Нариси з історії давнього Переяслава (до 1100-ліття першої літописної згадки)» відображаються найбільш яскраві та важливі сторінки історії Переяслава від найдавніших часів до кінця XVIII ст. Автори неодноразово згадують ансамблі Михайлівського та Вознесенського монастирів як важливі складові історичного минулого міста. Так, Д. А. Тетеря описує підземну споруду з надбудовою на території Вознесенського монастиря, яка могла слугувати льохом для зберігання соляних та порохових запасів. Про сам же Вознесенський собор – взірць козацького барокового мистецтва, побудований на кошти Івана Мазепи, пише Л. М. Набок. Автор розділяє думку інших дослідників, що фундація храмів та пожертви козаків-меценатів є своєрідною формою спокуті, яка була дуже розвинута у XVII ст. Також вона згадує Михайлівську церкву та її дзвіницю, описуючи події поновлення єпархії на початку XVIII ст. та розвиток освітянської сфери в м. Переяслав (Буян, Набок, Роздобудько, Тетеря, 2007, с. 182-183, 186-190, 220-222, 226-232).

Крім того, сакральні кам'яні споруди НІЕЗ «Переяслав» неодноразово згадувалися у контексті вивчення внеску відомих осіб та їх спадщини у розвиток культури й науки української держави. Серед перших потрібно згадати постать гетьмана Івана Мазепи, який, як стверджують

Т. М. Соловійова та О. В. Ткаченко, через призму розквіту козацького бароко дав поштовх у піднесення релігійного життя на Переяславщині (Соловійова, Ткаченко, 2007). Про його діяльність та Вознесенський собор згадують також у своїх працях В. Клименко та В. М. Лялько (Клименко, 2000; Лялько, 2008).

Про діяльність Данила Кушніра згадує Н. Г. Ткаченко у світлі дослідження історії та часу канонізації святих, життя яких пов'язане з Переяславщиною. За легендою його голову поховано в Переяславському Вознесенському соборі в одній із ніш, справа від головного входу (Ткаченко, 2014).

Благодійництво та меценатство на Переяславщині у XVIII–XXI ст. як важливе соціокультурне явище досліджувала також Г. П. Ткаченко. Вона показала основні закономірності та особливості розвитку цього явища, що в свою чергу сприяли розквіту православної віри в Україні. Звичайно, автор найбільш звернув увагу на діяльність козаків-меценатів, серед яких особливо виділявся гетьман Іван Мазепа. Відомо, що саме він був ініціатором та фундатором собору Вознесіння Господнього в Переяславі. Г. П. Ткаченко наголошує, що на це будівництво та облаштування єпископської кафедри гетьман надав «більше ніж 300000 золотих» та зробив кілька цінних подарунків. На жаль, Михайлівську церкву зовсім не згадують у цій праці, можливо це пов'язано з хронологічними межами дослідження або зосередженням авторської уваги лише на певних церковних спорудах (Ткаченко, 2016).

Ще однією непересічною особистістю в історії Переяславського краю був Т. Г. Шевченко. Досить стисло про його перебування на Переяславщині впродовж 1845–1859 рр. розповіла Л. В. Лиховид, яка, на відміну від більшості дослідників постає поета, подала опис Михайлівської церкви, а не Вознесенського собору, який ніби найбільше йому сподобався (Лиховид 2007).

Аналіз історико-архітектурної дійсності м. Переяслава в період перебування Т. Г. Шевченка на Переяславщині здійснила Л. М. Набок. Дослідниця розтлумачила його бачення архітектурного краєвиду міста та атрибутувала храми, які згадував поет у своїй творчості. Серед них особливе місце займав Вознесенський собор, про

який Т. Г. Шевченко написав у своїх «Археологічних нотатках» і дав оцінку його архітектурного образу. На думку Л. М. Набок, Михайлівська церква зовсім не справила ніякого враження на митця, його увагу привернула лише її дзвіниця (Набок, 2011). Подібну інформацію містить стаття І. І. Кучеренко, в якій через призму дослідження літературно-мистецької спадщини Т. Г. Шевченка автор показала його захоплення Мазепинським собором у Переяславі (Кучеренко, 2015).

С. О. Коркач зосередла свою увагу на діяльності Т. Г. Шевченка у Київській археографічній комісії впродовж 1845–1847 рр., під час роботи в якій він описував історичні пам'ятки та старожитності Переяславщини. Як і попередні дослідники, С. О. Коркач відзначила захоплення поета Переяславським собором, натомість Михайлівську церкву Шевченко описав лише як головну споруду дитинця стародавнього Переяслава, що не зберегла ніяких ознак старожитності (Коркач, 2016).

Спробу відтворення цілісної картини перебування та творчої діяльності Кобзаря на Переяславській землі зробив А. В. Кузьменко. Автор стверджує, що крізь призму дослідження й фіксації об'єктів архітектури Т. Г. Шевченко майже повністю окреслив архітектурний портрет м. Переяслава та його околиць XIX ст. (Кузьменко, 2020).

Внесок архітектора та художника В. Г. Заболотного у збереження та реконструкцію культових споруд Переяслава через їх акварельні та графічні зображення, що нині зберігаються в експозиції Меморіального музею академіка В. Г. Заболотного показали у своїх публікаціях Н. В. Костенко та Л. М. Набок. Остання зазначила, що використовуючи метод вивчення архітектури (архітектурний обмір пам'яток) В. Г. Заболотний впродовж 1927–1930 рр. зробив креслення Вознесенської, Покровської та Михайлівської церков, які, на жаль, були втрачені під час Другої світової війни. Ці науково-практичні роботи допомогли сформувати прагнення митця до усебічного пізнання національної архітектурної спадщини, а особливо пам'яток козацької доби (Набок, 2006–2008; Набок, 2011; Костенко, 2018; Костенко, 2019).

До відомих осіб Переяславщини належить М. І. Сікорський – фундатор музейної справи, який більшу частину життя присвятив збережен-

ню та популяризації пам'яток культурної спадщини українського народу. Так, у 2013 р. вийшло науково-популярне видання присвячене 90-річчю з дня народження М. І. Сікорського, в якому колектив авторів зробив спробу всебічно висвітлити внесок видатного музейника у розвиток культури та пам'яткоохоронної справи на Переяславщині. Інформація про сакральні кам'яні пам'ятки НІЕЗ «Переяслав» також присутня у цьому дослідженні у контексті професійної діяльності М. І. Сікорського в музейній сфері. Так, Ю. В. Авраменко охарактеризував його вмиле використання та пристосування архітектурно-історичних пам'яток як приміщень для розміщення тематичних музейних експозицій. Автор зазначив, що облаштування на території Михайлівського монастиря спочатку етнографічного відділу, а потім Музею українського одягу Середньої Наддніпряни кінця XIX – початку XX ст. в приміщенні Михайлівської церкви було першою спробою музеєфікації культової споруди. Використання цього досвіду в подальшому призвело до пристосування Вознесенського собору XVII ст. під музей-діораму «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року» (Авраменко, 2013).

Неодноразово пам'ятки кам'яної сакральної архітектури згадують у контексті розгляду внеску М. І. Сікорського у розбудову музейної справи та його пам'яткоохоронної діяльності на Переяславщині в публікаціях О. І. Тонконог, В. М. Шакули, О. М. Жам, Ю. В. Авраменка, О. А. Горбового, Г. Ткаченко, Л. В. Науменко (Соги), С. М. Зубер, С. М. Захарченко та Ю. С. Фігурного (Тонконог, Шакула, 2011; Жам, 2012; Науменко, 2012; Авраменко, 2013; Горбовий, 2013; Ткаченко, 2013; Науменко, 2014; Науменко, 2014; Зубер, Захарченко, 2015; Фігурний, 2018). Останній навіть присвятив М. І. Сікорському монографічне дослідження, в якому, вивчаючи його життєвий шлях і наукові здобутки, здійснив спробу проаналізувати роль М. І. Сікорського в осмисленні етнокультурного розвитку України (Фігурний, 2017).

Обряд освячення церкви св. Архангела Михаїла 20 січня 2011 р. описали Ю. В. Авраменка, про якого згадували вище, та В. Ю. Вишаровський. Основним напрямком цього дослідження є сам процес освячення храму, що носить назву «оновлен-

ня» та перетворює звичайне приміщення в нове, «святе». За правилами Православної церкви проведення цього обряду є обов'язковим дійством, адже церкву довгий час використовували під зерносховище, а з 1956 р. як музейне приміщення для етнографічного відділу Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Слід зауважити, що автори коротко, але доступно подали історію побудови та функціонування Михайлівської церкви від 70-их рр. XI ст. до початку XX ст. Вознесенський собор А. Ю. Авраменко та В. Ю. Вишаровський згадують лише як друге місце зберігання мощів святого Преподобномученика Макарія, які перенесли 4 серпня 1786 р. з Михайлівського монастиря відповідно до царського указу (Авраменко, Вишаровський, 2014).

Відродженню та діяльності Української Автокефальної православної церкви 20-их рр. XX ст. та створенню Української Православної церкви в 90-их рр. XX ст. присвячені праці С. С. Дембіцького, Н. Л. Заїки, І. І. Кучеренко та А. Л. Зінченка. У своїх статтях вони неодноразово звертали увагу на пам'ятки Вознесенського монастиря як одного з головних оплотів православної віри на Переяславщині (Дембіцький, 2007; Заїка, Кучеренко, 2014; Заїка, 2015; Зінченко, 2016). А Н. В. Костюк у контексті дослідження значення дзвонів у християнській культурі подала інформацію про дзвіницю Вознесенського монастиря та її дзвін, який скинули у 1937 р. (Костюк, 2014).

Висвітленню найпроблемніших питань історії комплексу пам'яток Вознесенського монастиря та розгляду його як об'єкту паломництва православних у XVIII–XX ст. присвячена стаття Н. Г. Ткаченко. Автор подала всю історію формування ансамблю Вознесенського монастиря та його подальшу долю, згадала про діяльність Т. Г. Шевченка, який писав про Переяславський собор і предмети з його ризниці, а також здійснила повний опис цих предметів, вказавши їх теперішнє місцезнаходження (Ткаченко, 2017).

Ю. А. Мицик та І. Ю. Тарасенко розглянули цікаву історико-краєзнавчу пам'ятку 40-их рр. XX ст. «Исторические сведения о церквях Полтавской епархии уездного города Переяславля», яка містить короткий огляд історії найдавніших церков Переяслава. Автори зазначили, що виклад матеріалу в джерелі починається з опису Возне-

сенської церкви, яку побудували на місті п'ятикупольної дерев'яної. Остання згоріла під час пожежі 25 квітня 1648 р. і на її місці заклали новий храм у 1685 р. Михайлівська монастирська церква також постраждала під час цієї пожежі, відновлено її лише у 1750 р. (Мицик, Тарасенко, 2017).

Слід відмітити, що частина опрацьованих нами публікацій розкриває процес музеєфікації культових споруд НІЕЗ «Переяслав», що є очевидним та закономірним наслідком становлення Заповідника як музейної установи. Так, І. В. Більченко у своєму доробку намагалася показати цей процес на основі архівних джерел Державного архіву Київської області та Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, зазначаючи, що перепрофілювання споруд в умовах панування радянської системи відбувалося в досить короткі терміни, про що свідчить створення етнографічного відділу в приміщеннях колишнього Михайлівського монастиря (Більченко, 2014).

І. Г. Дунайна та С. А. Тетеря у своїх працях показали процедуру перепрофілювання сакральних споруд із зазначенням заходів з охорони, збереження, перевезення та встановлення не лише на прикладі комплексів споруд Михайлівського та Вознесенського монастирів, а й сакральних дерев'яних об'єктів Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (Тетеря, Дунайна, 2006; Дунайна, тетеря, 2019).

Н. Г. Ткаченко та О. М. Жам досліджували питання музеєфікації споруд Михайлівського монастиря та створення на їх базі відділу етнографії під назвою «Філіал Михайлівської церкви», який невдовзі переріс у Музей етнографії (Жам, Ткаченко, 2014; Ткаченко, Жам, 2015; Ткаченко, Жам, 2016). Н. М. Павлик також була зацікавлена цією проблематикою, адже у приміщенні Михайлівської церкви з 70–80-их рр. по 2010 р. діяв Музей народного одягу Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XX ст. Та, автор найбільше звернула увагу на ситуацію протистояння між музейною спільнотою та церковною громадою щодо спільного користування спорудами Михайлівського монастиря з 2010 р. (Павлик, 2019).

Натомість Н. А. Бойко досліджувала лише проблеми функціонування Музею-діорами «Битва за Дніпро в районі Переяслава і створен-

ня Букринського плацдарму восени 1943 року» у приміщенні Вознесенського собору та реставраційним роботам на цій пам'ятці. Вона розділила думку багатьох дослідників про недоцільність розміщення музею в цій культовій споруді та одночасно навела багато аргументів щодо відсутності альтернативного приміщення відповідних розмірів з необхідним температурно-вологісним режимом (Бойко, 2017).

М. В. Шкіра та Н. М. Шкіри, розкриваючи роль Переяславського скансену як дієвого елементу збереження української етнічності також торкнулися питання музеєфікації об'єктів культової архітектури. Автори зазначили, що відкриття етнографічної експозиції на базі Михайлівської церкви стало поштовхом до створення окремого етнографічного музею просто неба (Шкіра, Шкіра, 2017).

Спробу проаналізувати стан м. Переяслава XIX ст. через його сприйняття мандрівниками, вченими та літераторами, які відвідували місто в той час і залишили згадки про нього у своїх подорожніх нотатках зробили Г. М. Бузян та О. В. Юрченко. Серед подорожніх авторів статті відзначили: Отто фон Гуна, О. І. Левшина, Я. І. Благодарова, І. М. Долгорукова, П. П. Свіньїна, Т. Г. Шевченка, М. М. Сементовського, М. І. Костомарова та П. О. Лашкарьова. Сакральні пам'ятки архітектури та монастирські подвір'я неодноразово потрапляли у їх поле зору, але найбільше вони згадували комплекс пам'яток Вознесенського монастиря. Це пов'язано з тим, що Мазепинський собор у той час істотно вигравав в архітектурному та естетичному плані на фоні інших будівель (Бузян, Юрченко, 2019).

Серед досліджень останніх років варто згадати колективну монографію «Короткий нарис історії Переяслава», яка висвітлює основні історичні етапи розвитку міста Переяслава X–XXI ст. Неодноразово в тексті видання зустрічаємо інформацію про культові споруди. Так, А. О. Іваненко та Л. М. Набок в другому розділі, розповіли про відновлення після монголо-татарської навали Михайлівської церкви полковником Федором Лободою (60-ті рр. XVII ст.) і заснування переяславським єпископом Захарієм Корніловичем Михайлівського монастиря, на подвір'ї якого зведени дві муровані споруди (церква та дзві-

ниця), дерев'яну церкву з трапезною, дерев'яні келії, цегляний льох, шпиталь. Згадується також і спорудження Вознесенського собору гетьманом Іваном Мазепою (1700 р.) та соборної дзвіниці єпископом Іовом Базилевичем, які стали частиною ансамблю Вознесенського монастиря – резиденції переяславських єпископів. У третьому розділі Л. М. Набок більш детально розкрила розвиток містобудівної структури м. Переяслава ХІХ ст., а з нею і долю сакральних споруд. Автор вказує на кілька цікавих фактів, серед яких варто виділити наступні: у 1796–1864 рр. Переяславське повітове казначейство орендувало для своєї контори будинок при дзвіниці Михайлівської церкви; перша типографія в Переяславі була відкрита при Вознесенському монастирі, який був важливим елементом містобудівної структури міста, адже слугував місцем ярмаркової торгівлі; Т. Г. Шевченко в «Археологічних нотатках» графічно зафіксував і дав оцінку архітектурного образу Вознесенського собору; Михайлівську церкву з дзвіницею ХVІІІ ст. намалював козак Чапіга для «Атласу карт і видів», який був своєрідним додатком до фундаментальної праці «Записки о Полтавской губернии» 1805 р. держслужбовця Російсько імперії М. Арандаренко тощо. У четвертому розділі О. А. Тарапон та Т. Ю. Нагайко також зачепили долю духовних пам'яток м. Переяслава, зокрема Вознесенський собор 30–40-их рр. ХХ ст. (Іваненко та ін., 2019, с. 84, 94–95, 106, 119, 132, 141, 150–151, 181–183, 200–201).

С. В. Таранець у своєму дослідженні зробив спробу розглянути джерельну базу та здійснити історіографічний аналіз видань з історії та культури м. Переяслава та Переяславського повіту, а також намагався показати розвиток Переяславщини у соціально-економічній, духовній та культурній сферах другої половини ХІХ – початку ХХ ст. На думку автора, висвітлення духовного розвитку Переяславщини не можливо без розкриття історії його святинь, важливе місце серед яких займали Михайлівський та Вознесенський монастирі. Тому С. В. Таранець досить детально подає архітектурні особливості Вознесенського собору, його внутрішнє оздоблення та порівнює собор із знаменитою Софією Київською. Згадав він також про відновлення Михайлівської церкви в 1750 р. (Таранець, 2019, с. 69).

Інформація про кам'яні пам'ятки сакральної архітектури ХVІІ–ХVІІІ ст. зустрічається у монографічному дослідженні В. А. Лохи. Її зовсім не багато, адже основну увагу автор зосередив на висвітленні становища духовенства Переяслава та його персональному складі. Та слід зауважити, що у видання супроводжується великою кількістю світлин, які дають уявлення про стан цих об'єктів на 2006 р. (Лоха, 2006, с. 13, 34–35). Децю пізніше світ побачила ще одна книга цього автора, написана у співавторстві з В. П. Коцуром та О. І. Гуржієм. Як зазначено в бібліографічному описі – це друге видання. Перше вийшло дуже малим тиражем і тому не набуло такого поширення у наукових колах (Гужій, Лоха, 2012 с. 323–324). Наступне перероблене та доповнене видання є більш ґрунтовним дослідженням історії м. Переяслава, яке охопило майже всі сфери життя та діяльності переяславського соціуму ХVІІ – початку ХХ ст. Автори подали відомості про велику кількість історичних пам'яток, а також структуру, розташування та назви вулиць міста. Найбільше такої інформації зосереджено у третьому розділі книги, де згадуються споруди монастирських комплексів, їх історія та роль у містобудівній структурі ХVІІ–ХVІІІ ст. Варто відзначити, що книга гарно проілюстрована за допомогою світлин з підписами, які несуть в собі важливі дані про архітектурні об'єкти, зокрема споруди Вознесенського та Михайлівського монастирів (Коцур, Гужій, Лоха, 2019, с. 100–199).

Є. Г. Єгоров, розкриваючи роль НІЕЗ «Переяслав» у створенні документальних, художніх та серійних фільмів неодноразово привертає увагу до об'єктів кам'яної сакральної архітектури, які були задіяні у зйомках. У додатку до статті автор досить повно охарактеризував Вознесенський собор з дзвіницею як пам'ятки національного значення, зазначаючи їх архітектурні особливості та історію побудови (Єгоров, 2019).

Численні згадки сакральних кам'яних споруд НІЕЗ «Переяслав» містять праці С. М. Захарченко, Н. В. Лизогуб (Костенко), О. Л. Ластовської, В. О. Вовкодав та В. М. Подриги (Захарченко, 2007; Лизогуб, 2011; Ластовська, 2015; Вовкодав, 2018). Так, останній, досліджуючи зображення архітектурних пам'яток Переяслава та їх образи у творах українських письменників, називав Ми-

хайлівську церкву та Вознесенський собор складниками концептосфери міського простору (Подрига, 2019).

3. Висновки

Аналіз наукових праць сучасного періоду про пам'ятки кам'яної сакральної архітектури НІЕЗ «Перяслав» дає можливість зробити кілька висновків. Насамперед потрібно відзначити, що серед них є значна кількість спеціалізованих досліджень, об'єктами вивчення яких є безпосередньо вищезгадані споруди. Саме вони дають можливість всебічно та достовірно вивчити процес розбудови та побутування пам'ятки впродовж усього часу її побутування.

Крім того, слід зазначити про існування наукової літератури різного тематичного спрямування, де об'єкти кам'яної сакральної архітектури згадуються дотично або в контексті вивчення іншої проблематики. Таких праць найбільше і вони виступають допоміжними джерелами дослідження цих споруд.

Таким чином, можна зауважити, що аналіз літератури з даної проблематики вказує на неабиякий науковий інтерес до кам'яних сакральних споруд, про що свідчить збільшення загальної кількості праць обох груп сучасного періоду, розкритого нами в цій розвідці.

Література:

1. Тетеря Д. А. Матеріали XVII–XVIII ст. з археологічних досліджень на території перяславських монастирів XVIII ст. Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII–XVIII століття. Ніжин: Аспект-Поліграф, 2006. С. 186–192; Тетеря Д. А. Монастирі Перяслава XVIII ст. в контексті археологічних досліджень. Храми Перяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток. Перяслав-Хмельницький, 2006. С. 42–51; Тетеря Д. А., Товкайло М. Т. Охоронні дослідження в Перяславі. Археологічні дослідження в Україні 1999–2000 рр. Київ, 2001. С. 57–58.
2. Тетеря Д. А. Археологічні дослідження на території Вознесенського монастиря в Перяславі 2006 р. Археологічні дослідження в Україні 2006, 2007. Київ, 2007. С. 39–42.
3. Тетеря Д., Товкайло М. Матеріали археологічних досліджень на території давнього Перяслава в 2008 р. Перяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький (Київ. обл.). 2011. Вип. 5 (7). С. 178–287.
4. Тетеря Д. Деякі підсумки та перспективи археологічних досліджень 2003–2008 рр. на території Вознесенського монастиря у Перяславі. Перяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2015. Вип. 9 (11). С. 326–227.
5. Юрченко О. Давньоруська спадщина пізньосередньовічного Перяслава. Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький, 2005. Вип. 16. С. 155–164.
6. Набок Л. М., Юрченко О. В. 2006. Атрибуція споруд Михайлівського монастиря. Храми Перяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток. Перяслав-Хмельницький. с. 52–60; Набок Л. М., Юрченко О. В. Церковне будівництво Перяслава за Гетьманських часів. Культурно-релігійний розвиток Гетьманщини кінця XVII-початку XVIII століття. Ніжин: Вид. «Аспект-Поліграф», 2006. С. 136–141.
7. Юрченко О. До історичної топографії Вознесенського монастиря XVIII ст. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Київ: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2016. Вип. 25. С. 55–65.
8. Набок Л. М. Особливості архітектури Перяславщини. Історія та культура рідного краю (матеріали на допомогу вчителям та учням). Перяслав-Хмельницький, 1994. Ч. I. С. 94–102; Набок Л. М. Перяславська фортеця. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Київ, 2004. Вип. 13. С. 267–273; Набок Л. М. Історико-архітектурна спадщина Перяслава як передумова для розвитку туризму. Туристично-краєзнавчі дослідження. Київ: ЧП Кармаліта, 1999. Вип. 2. С. 533–539; Набок Л. М. Храми Перяслава – досвід музеєфікації та перспективи розвитку культурного туризму. Могилянські читання 2008: зб. наук. пр. Київ: Фенікс, 2009. 576 с.
9. Набок Л. М., Колибенко О. В. Православні храми Перяславщини: історія, дослідження, сучасність. Київ: Типографія від «А» до «Я», 2007. С.176.
10. Мельник В. Проблеми збереження Вознесенського собору в Перяславі. PEREYASLAVICA: Наукові за-

- писки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький, 2007. Вип. 1(3). С. 114–117; Мельник В. П. Збереження культурної спадщини. Переяславський Вознесенський собор. Праці Науково-дослідного інституту пам'яток охоронних досліджень. Київ: Фенікс, 2007. Вип. 3. С. 88–95.
11. Bilchenko I. V. Architectural monuments of Pereyaslav-Khmelnytskyi Holy Ascension Monastery in the regional correspondence on the protection of monuments of Kyiv region in the 50-60-ies of the XX century. *Virtus: Scientific Journal*. Editor-in-Chief M.A. Zhurba #28, November, 2018. 184–187 p.
 12. Колибенко О. В. Михайлівський собор. Енциклопедія сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський та ін. Київ, 2018. Т. 20. Медична–Мікоян. С. 572–573; Вечерський В. В. Вознесенський монастир у Переяславі. Велика українська енциклопедія. 2020. URL: [https://vue.gov.ua/Вознесенський монастир у Переяславі](https://vue.gov.ua/Вознесенський_монастир_у_Переяславі).
 13. Лесик О. В. Замки та монастирі України. Львів: Світ, 1993. С. 176.
 14. Нікітіна В. В. Культура і освіта Переяславщини в XVII–XVIII ст. Історія та культура рідного краю (матеріали на допомогу вчителям та учням). Переяслав-Хмельницький, 1994. І частина. С. 71–75.; Сікорський М. І. Де народився «Заповіт». Історія та культура рідного краю (матеріали на допомогу вчителям та учням). Переяслав-Хмельницький, 1994. І частина. С. 91–96.
 15. Сікорський М. Переяслав-Хмельницький державний історико-культурний заповідник. Переяславська земля і духовний світ людини: зб. наук. пр. / під ред: І. П. Стогнія Київ-Переяслав-Хмельницький: Пальміра, 1998. 164–173 с.
 16. Зайцева З. Архітектурна тема в історії Переяслава-Хмельницького. Переяславська земля і духовний світ людини. зб. наук. пр. / під ред: І. П. Стогнія. Київ-Переяслав-Хмельницький: Пальміра, 1998. 91–93 с.
 17. Ластовський В. Монастирі Переяславсько-Бориспільської єпархії у XVIII ст. Переяславська земля і духовний світ людини. зб. наук. пр. / під ред: І. П. Стогнія. Київ-Переяслав-Хмельницький: Пальміра, 1998. С. 132–135; Ластовський В. Православна церква у суспільно-політичному Україні XVIII ст. Черкаси, 2002. 137 с.; Ластовський В. В. Історія православної церкви в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст.: історіографічні аспекти: монографія. Київ: Логос, 2006. 278 с.
 18. Вечерський В. Вознесенський монастир у Переяславі-Хмельницькому. Пам'ятки архітектури та містобудування України: довідник Державного реєстру національного культурного надбання / за ред.: А. Мардера, В. Вечерського. Київ: Техніка, 2000. 131–133 с.; Вечерський В. Церква Св. Михаїла та дзвіниця у Переяславі-Хмельницькому. Пам'ятки архітектури та містобудування України: довідник Державного реєстру національного культурного надбання / за ред.: А. Мардера, В. Вечерського. Київ: Техніка, 2000. 133 с.
 19. Вечерський В. В. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини. Формування, дослідження, охорона: монографія. Київ: Головкивархітектура: НДІТІАМ, 2001. 349 с.: іл.; Вечерський В. Архітектурний устрій українських монастирів доби Гетьманщини (середина XVII–XVIII ст.). Студії мистецтвознавчі. 2003. №1. 62–77 с.; Вечерський В. Архітектура Гетьманщини у творчості Тараса Шевченка. Сіверщина в історії України: зб. наук. пр. Київ-Глухів, 2014. Вип. 7. С. 6–12.
 20. Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фіксація. Київ: Вид. дім А.С.С. 2005. 586 с.
 21. Вечерський В. В. Українські монастирі. Київ: Наш час, 2008. 400 с., [4] арк.: іл.: (Невідома Україна).
 22. Набок Л. М. До питання історіографії церковних раритетів НІЕЗ «Переяслав». Храми Переяславщини: історія, традиції, сучасність; стан збереження пам'яток. Переяслав-Хмельницький, 2006. с. 37–41.
 23. Набок Л. Релігійне життя Переяславщини у 20–50-х рр. XX століття. *Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»*. зб. наук. ст. 2007. Вип. 1(3). 123–131 с.
 24. Набок Л. Історія містобудівництва Переяслава: XVII – XX ст. Праці Науково-дослідного інституту пам'яток охоронних досліджень. Київ: Фенікс, 2007. Вип. 3. С. 115–137.
 25. Колибенко О., Набок Л. Християнські старожитності Переяслава в контексті історико-культурної спадщини України. Проблеми та досвід вивчення, захисту, збереження і використання архітектурної спадщини. Матеріали Перших науково-практичних Софійських читань. Київ: Фенікс, 2003. С. 120–123.
 26. Набок Л. М. Малярня Вознесенського монастиря та переяславські іконописці. Могилянські читання 2005. Монастирські комплекси в контексті християнської культури: зб. наук. пр. Київ, 2006. С. 375–381; Набок Л. М. Матеріали до словника ремісників м. Переяслава. Персоналії. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): ПП «СКД», 2012. Вип. 6(8). С. 176–186.

27. Переяслав у віках / авт.-упоряд.: В. П. Коцур, О. В. Колибенко. Київ: ТОВ «Світ Успіху», 2007. С. 423.: іл.
28. Бузян Г., Набок Л., Роздобудько М., Тетеря Д. Нариси з історії давнього Переяслава (до 1100-ліття першої літописної згадки). Київ: вид-во Міленіум, 2007. С. 264.
29. Соловійова Т., Ткаченко О. Внесок Івана Мазепи у розвиток релігійного життя Переяслава. *Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст.* 2007. Вип.1(3). 16–162 с.
30. Клименко В. Гетьман Иван Мазепа – строитель православных храмов в Украине. Могилянські читання: матеріали наук. конф. Київ: Рекламно-видавничий центр «Полі-графіка», 2000. с. 86–88: іл.
31. Лялько В. Освіта Переяславщини у XVIII – на початку XX століть. *Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст.* Київ: Міленіум, 2008. Вип. 2(4). 120–124 с.
32. Ткаченко Н. До історії канонізації святих землі Переяславської. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. 2014. Вип. 7(9). С. 190–197.
33. Ткаченко Г. До питання історії церковного меценатства та благодійництва на Переяславщині (XVIII–XXI ст.). Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. Вип. 10(12). С. 101–105.
34. Лиховид Л. Вклад родини Мировичів у розвиток української культури (Покровська церква). *Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст.* 2007. Вип. 1(3). 111–113 с.
35. Набок Л. М. Тарас Шевченко та архітектурний портрет м. Переяслава у XIX столітті. Краєзнавство. Ніжин (Чернігів. обл.): Феровол, 2011. № 4. С. 52–58.
36. Кучеренко І. Переяславський Вознесенський собор у літературно-мистецькій спадщині Т. Г. Шевченка. Архітектурно-етнографічний аспект. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2015. Вип. 8(10). С. 133–138.
37. Коркач С. Переяслав у археологічних нотатках Т. Г. Шевченка. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. Вип. 11(13). С. 70–75.
38. Кузьменко А. Переяславщина у житті й творчості Т. Г. Шевченка. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав (Київська обл.), 2020. Вип. 18 (20). С. 82–87.
39. Набок Л. М. Володимир Заболотний – дослідник архітектурних пам'яток козацької доби. Відлуння віків. Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: зб. наук. ст. Київ: Аспект-Поліграф, 2006–2008. Вип. 15-18. С. 253–255; Набок Л. М. Роль В. Заболотного у фундації видання «Історія українського мистецтва». Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. Число десяте / редкол.: С. Пономаревський (відпов. ред.) та ін. Чернігів, 2011. С. 5–9; Костенко Н. До питання зображення переяславських храмів в експозиції Меморіального музею академіка В. Г. Заболотного. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. Вип. 14(16). С. 344–350; Костенко Н. В. Внесок Володимира Заболотного – художника у збереження церковних пам'яток архітектури Переяслава. Церква – наука – суспільство: питання взаємодії: матеріали XVII наук. конф. м. Київ, 28 травня – 1 червня 2019 р. Київ, 2019. 256–259 с.
40. Авраменко Ю. М. І. Сікорський – охоронець і зберігач нерухомих пам'яток культурної спадщини Переяславщини. Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу: монографія. Переяслав-Хмельницький, 2013. с. 185–197.
41. Тонконог О., Шакула В. Внесок Михайла Івановича Сікорського у розвиток вітчизняного краєзнавства. Краєзнавство. 2011. №4(77). С. 171–176; Жам О. Життя, присвячене збереженню та популяризації історико-культурної спадщини. Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. Київ: Фенікс, 2012. Вип. 7. С. 115–149; Науменко Л. Михайло Сікорський – подвижник музейної справи на Переяславщині: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння. Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2012. Вип. 28. С. 177–181; Авраменко Ю. Пам'яткоохоронна діяльність Михайла Івановича Сікорського. Краєзнавство. 2013. № 4. С. 99–104; Горбовий О. А. М. І. Сікорський як рятівник історико-культурної спадщини затопленого Придніпров'я (1950-ті – I-е десятиліття 2000-х рр.). Краєзнавство. 2013. №4(85). С. 111–117; Ткаченко

- Г. Фундатор музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Краєзнавство. 2013. №4(85). С. 105–110; Науменко Л. Михайло Іванович Сікорський (1950–1991 рр.) в сучасних історичних студіях. Краєзнавство. 2014. № 1. С. 227–230; Науменко Л. В. Сокровища нашої пам'яті в музейних храмах М. І. Сикорського. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук: ж-л науч. публ. Москва, 2014. Ч. 1, № 2. С. 89–93; Зубер С., Захарченко С. Михайло Іванович Сікорський і скансен: внесок у створення. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): ФОБ: Домбровська Я. М., 2015. Вип. 9(11). 162–167 с.; Фігурний Ю. Роль Михайла Сікорського у музеєфікації визначних пам'яток матеріальної та духовної культури України. Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. Вип. 14(16). С. 414–424.
42. Фігурний Ю. С. Михайло Сікорський – Світоч України: монографія. Київ: НДІУ, 2017. 150 с.
43. Авраменко Ю., Вишаровський В. Велике архієрейське освячення церкви св. Архангела Михаїла в м. Переяславі-Хмельницькому 20 січня 2011 року. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. 2014. Вип. 7(9). С. 14–21.
44. Дембіцький С. Українська Автокефальна православна церква на Переяславщині 20-ті роки ХХ ст. Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. 2007. Вип. 1(3). 43–47 с.; Заїка Н., Кучеренко І. Відродження Української Православної церкви на Переяславщині у 20-х та 90-х роках ХХ ст. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. 2014. Вип. 7(9) С. 106–110; Заїка Н. Діяльність Української Православної Церкви на Переяславщині: 20-ті та 90-ті рр. ХХ ст. Православ'я в Україні: зб. матеріалів V Міжнар. наук. конф. / під ред. митроп. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка) та прот. Віталія Клоса. – Київ, 2015. Ч. 2. С. 409–415; Зінченко А. Український церковний рух на Переяславщині у 1920–1925 рр.: перебіг та учасники. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький, 2016. Вип. 11(13). 50–55 с.
45. Костюк Н. Церковні дзвони: історичний аспект та сприйняття дзвоніння віруючими. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Вип. 7(9), 2014. С. 127–134.
46. Ткаченко Н. Переяславський Вознесенський монастир. Православ'я в Україні: зб. матеріалів VI Міжнар. наук. конф. / під ред. д. богосл. н., проф., митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна, Н. М. Кукотальської та ін. Київ, 2017. Ч. 2. С. 472–281.
47. Мицик Ю., Тарасенко І. Важливий твір ХІХ ст. про церкву Переяслава. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Вип. 12(14), 2017. С. 350–352.
48. Більченко І. В. Становлення музейної справи у м. Переяславі-Хмельницькому: 40-60-і роки ХХ ст. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2014. № 4. С. 186–192.
49. Тетеря С., Дунайна І. До питання охорони, збереження, реставрації та музеєфікації культових споруд ХVІІ – початку ХХ ст. в НІЕЗ «Переяслав». Храми Переяславщини: історія, традиції, сучасність, стан збереження пам'яток: матеріали круг. ст. (Переяслав-Хмельницький, 9 жовтня 2006 р.). Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Карпук С. В., 2006. 84–88 с.; Дунайна І., Тетеря С. Музеєфікація культових споруд у Національному історико-культурному заповіднику «Переяслав». Церква – наука – суспільство: питання взаємодії: матеріали ХVІІІ наук. конф. м. Київ, 28 травня – 1 червня 2019 р. Київ, 2019. 267–272 с.
50. Жам О. Ткаченко Н. Комплекс пам'яток Михайлівської церкви – основа для створення етнографічного відділу Переяслав-Хмельницького державного історичного музею. Православ'я в Україні: зб. матеріалами ІV Міжнародної наукової конференції / під ред. митроп. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка) та прот. Віталія Клоса. Київ, 2014. С. 906–922; Ткаченко Н., Жам О. Перший етап виділення землі для створення Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2015. Вип. 9 (11). С. 348–359; Ткаченко Н. Г., Жам О. М. Створення та діяльність етнографічного відділу у складі Переяслав-Хмельницького державного історичного музею на території Михайлівської церкви (1958–1963 рр.). Переяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»: зб. наук. ст.

- Перяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я. М., 2016. Вип. 10 (12). С. 113–121.
51. Павлик Н. Михайлівська церква в Перяславі: правові колізії культурно-охоронного збереження. Церква – наука – суспільство: питання взаємодії: матеріали XVII наук. конф. 28 травня – 1 червня 2019 р. Київ, 2019. 260–265 с.
 52. Бойко Н. А. Музей-діорама «Битва за Дніпро в районі Перяслава і створення Букринського плацдарму восени 1943 року»: проблеми функціонування. Всеукраїнський Музейний Форум: матеріали наук.-практ. конф. / за ред. Л. О. Гріффена. Перяслав-Хмельницький, 2017. 22–25 с.
 53. Шкіра М., Шкіра Н. Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав» – як дієвий елемент збереження української етнічності у постбіполярній міжнародній системі (за матеріалами книги відгуків та пропозицій). Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький, 2017. Вип. 42 (Спецвипуск). С. 154–159.
 54. Бузян Г., Юрченко О. Перяслав у світлі інтересів мандрівників та вчених XIX ст. Перяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Перяслав (Київська обл.), 2019. Вип. 15(17). С. 18–39.
 55. Короткий нарис історії Перяслава / А.О. Іваненко та ін.; за гол. ред. О. М. Лукашевича. Перяслав-Хмельницький, 2019. 223 с. (Серія: «Краєзнавча бібліотека Перяславщини»; вип. 8).
 56. Таранець С. В. Місто Перяслав та Перяславський повіт у другій половині XIX – на початку XX століття (нарис з історії та культури). Київ: Видавництво Ліра, 2019. 232 с.: іл.
 57. Лоха В. А. Духовенство, церкви та колегіум міста Перяслава середини XVII – XIX ст.: монографія / передм. В. П. Коцура. Київ: Міленіум, 2006. 114 с.: іл.
 58. Гужій О. І., Лоха В. А. Чинovníки, міщани та освітня Перяслава другої половини XVII – початку XX ст.: монографія. Перяслав-Хмельницький, 2012. 412 с.: іл.
 59. Коцур В. П., Гужій О. І., Лоха В. А. Перяславський соціум на перехресті епох: люди, події, факти: монографія / 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2019. 624 с.
 60. Єгоров Є. Пам'ятки НІЕЗ «Перяслав» у мюзиклі «Сорочинський ярмарок». Краєзнавство Перяславщини: щорічник / упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий; відп. ред. Т. Ю. Нагайко. Перяслав (Київ. обл.); Кам'янець-Подільський (Хмельниц. обл.): ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Вип. 1. с. 23–32.
 61. Захарченко С. Вимоги Перяславсько-Бориспільської єпархії до Уложеної Комісії (1767–1768 рр.). Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Київ: Міленіум, 2007. Вип. 1(3). С. 58–60; Лизогуб Н. В. До питання історії та перспектив дослідження Єпископської брами Перяслава Руського. Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький: СКД, 2011. Вип. 5(7). С. 288–296; Ластовська О. Чернецтво і монастирі Перяслава в сучасній українській історіографії. Pereyaslavica: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2015. Вип. 9(11). С. 223–226; Вовкодав В. Пам'ятки сакральної архітектури НІЕЗ «Перяслав» на сторінках газети «Вісник Перяславщини». Перяславіка: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Перяслав»: зб. наук. ст. Перяслав-Хмельницький (Київ. обл.), 2018. Вип. 14(16). С. 315–321.
 62. Подрига В. Особливості художнього моделювання об'єктів архітектури Перяслава у творах українських письменників. Краєзнавство Перяславщини: щорічник / упоряд.: Т. Ю. Нагайко, О. А. Горбовий; відп. ред. Т. Ю. Нагайко. Перяслав-Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2019. Вип. 1. с. 59–65.

References:

1. Teteria, D. A. (2006). Materialy XVII–XVIII st. z arkheolohichnykh doslidzhen na terytorii pereiaslavskykh monastyriv XVIII st. [Materials of the XVII–XVIII centuries from archeological researches on the territory of Pereiaslav monasteries of the XVIII century]. Kulturno-relihiyni rozvytok Hetmanshchyny kintsia XVII–XVIII stolittia. Nizhyn: Aspekt-Polihraf, 186–192. [in Ukrainian]; Teteria, D. A. (2006). Monastyri Pereiaslava XVIII st. v konteksti arkheolohichnykh doslidzhen [Monasteries of Pereiaslav of the XVIII century in the context of archaeological research]. Khramy Pereiaslavshchyny: istoriia, tradytsii, suchasnist; stan zberezhenia pamiatok. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 42–51. [in Ukrainian]; Teteria, D. A., Tovkailo, M. T. (2001). Okhoronni doslidzhennia v Pereiaslavi. [Security research in Pereiaslav]. Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 1999–2000 rr. Kyiv, 57–58. [in Ukrainian].
2. Teteria, D. A. (2007). Arkheolohichni doslidzhennia na terytorii Voznesenskoho monastyria v Pereiaslavi 2006 r. [Archaeological excavations on the territory of the

- Ascension Monastery in Pereiaslav in 2006]. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2006, 2007*. Kyiv, 39–42. [in Ukrainian].
3. Teteria, D., Tovkailo, M. (2011). Materialy arkheolohichnykh doslidzhen na terytorii davnoho Pereiaslava v 2008 r. [Materials of archeological researches on the territory of ancient Pereiaslav in 2008]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyiv. obl.)*. Vyp. 5 (7), 178–287. [in Ukrainian].
 4. Teteria, D. (2015). Deiaki pidsumky ta perspektyvy arkheolohichnykh doslidzhen 2003–2008 rr. na terytorii Voznesenskoho monastyria u Pereiaslavi [Some results and prospects of archeological researches of 2003–2008 on the territory of the Ascension Monastery in Pereiaslav]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M.*, Vyp. 9 (11), 326–227. [in Ukrainian].
 5. Yurchenko, O. (2005). Davnoruska spadshchyna piznoserednovichnoho Pereiaslava [Ancient Russian heritage of late medieval Pereiaslav]. *Naukovi zapysky z ukraïnskoi istorii: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi*, Vyp. 16, 155–164. [in Ukrainian].
 6. Nabok, L. M., Yurchenko, O. V. (2006). Atrybutsiia sporud Mykhailivskoho monastyria [Attribution of the buildings of St. Michael's Monastery]. *Khramy Pereiaslavshchyny: istoriia, tradytsii, suchasnist; stan zberezhenia pamiatok. Pereiaslav-Khmelnyskyi*, 52–60. [in Ukrainian]; Nabok, L. M., Yurchenko, O. V. (2006). Tserkovne budivnytstvo Pereiaslava za Hetmanskykh chasiv [Church construction of Pereiaslav during the Hetman's time]. *Kulturno-relihiinyi rozvytok Hetmanshchyny kintsia XVII-pochatku XVIII stolittia. Nizhyn: Vyd. «Aspekt-Polihrاف»*, 136–141. [in Ukrainian].
 7. Yurchenko, O. (2016). Do istorychnoi topohrafii Voznesenskoho monastyria KhVIII st. [To the historical topography of the Ascension Monastery of the XVIII century]. *Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini*. Kyiv: Tsentralne nauchno-doslidne nauchno-ukraïnske tovarystvo NAN Ukrainy i UTOPIK, Vyp. 25, 55–65. [in Ukrainian].
 8. Nabok, L. M. (1994). Osoblyvosti arkhitektury Pereiaslavshchyny [Peculiarities of Pereiaslav region's architecture]. *Istoriia ta kultura ridnoho kraiu (materialy na dopomohu vchyteliam ta uchniam)*. *Pereiaslav-Khmelnyskyi*, Ch. I, 94–102 [in Ukrainian]; Nabok, L. M. (1999). Istoryko-arkhitekturna spadshchyna Pereiaslava yak peredumova dlia rozvytku turyzmu [Historical and architectural heritage of Pereiaslav as a prerequisite for tourism development]. *Turystychno-kraieznavchi doslidzhennia*. Kyiv: ChP Karmalita, Vyp. 2, 533–539. [in Ukrainian]; Nabok, L. M. (2004). *Pereiaslavska fortetsia [Pereiaslav's fortress]*. *Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini*. Kyiv, Vyp. 13, 267–273. [in Ukrainian]; Nabok, L. M. (2009). *Khramy Pereiaslava – dosvid muzeifikatsii ta perspektyvy rozvytku kulturnoho turyzmu [Temples of Pereiaslav – the experience of museification and prospects for the development of cultural tourism]*. *Mohylianski chytannia 2008: zb. nauk. pr.* Kyiv: Feniks. [in Ukrainian].
 9. Nabok, L. M., Kolybenko, O. V. (2007). *Pravoslavni khramy Pereiaslavshchyny: istoriia, doslidzhennia, suchasnist [Orthodox churches of Pereiaslav region: history, research, modernity]*. Kyiv: Typohrafiia vid «A» do «Ja», 2007. S. 176. [in Ukrainian].
 10. Melnyk, V. (2007). *Problemy zberezhenia Voznesenskoho soboru v Pereiaslavi [Problems of preservation of the Ascension Cathedral in Pereiaslav]*. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi*, Vyp. 1(3), 114–117. [in Ukrainian]; Melnyk, V. P. (2007). *Zberezhenia kulturnoi spadshchyny. Pereiaslavskyi Voznesenskyi sobor [Preservation of cultural heritage. Pereiaslav Ascension Cathedral]*. *Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*. Kyiv: Feniks, Vyp. 3, 88–95. [in Ukrainian].
 11. Bilchenko, I. V. (2018). *Architectural monuments of Pereiaslav-Khmelnyskyi Holy Ascension Monastery in the regional correspondence on the protection of monuments of Kyiv region in the 50–60-ies of the XX century [Architectural monuments of Pereiaslav-Khmelnyskyi Holy Ascension Monastery in the regional correspondence on the protection of monuments of Kyiv region in the 50-60-ies of the XX century]*. *Virtus: Scientific Journal*. Editor-in-Chief M.A. Zhurba #28, November, 184–187. [in Ukrainian].
 12. Kolybenko, O. V. (2018). *Mykhailivskyi sobor [St. Michael's Cathedral]*. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy / redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiyi ta in.* Kyiv, T. 20. *Medychna–Mikoian*, 572–573. [in Ukrainian]; Vecherskyi, V. V. (2020). *Voznesenskyi monastyr u Pereiaslavi [Ascension Monastery in Pereiaslav]*. *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: <https://vue.gov.ua/Voznesenskyi-monastyr-u-Pereiaslavi>. [in Ukrainian].
 13. Lesyk, O. V. (1993). *Zamky ta monastyri Ukrainy [Castles and monasteries of Ukraine]*. Lviv: Svit. [in Ukrainian].
 14. Nikitina, V. V. (1994). *Kultura i osvita Pereiaslavshchyny v XVII–XVIII st. [Culture and education of Pereiaslav region in the XVII–XVIII centuries]*. *Istoriia ta kultura ridnoho kraiu (materialy na dopomohu vchyteliam ta uchniam)*. *Pereiaslav-Khmelnyskyi*, I chastyna, 71–75. [in Ukrainian]; Sikorskyi, M. I. (1994). *De narodyvsia*

- «Zapovit» [Where the «Zapovit» was born]. Istoriia ta kultura ridnoho kraiu (materialy na dopomohu vchytliam ta uchniam). Pereiaslav-Khmelnytskyi, I chastyna, 91–96. [in Ukrainian].
15. Sikorskyi, M. (1998). Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk [Pereiaslav-Khmelnytsky State Historical and Cultural Reserve]. Pereiaslavska zemlia i dukhovnyi svit liudyny: zb. nauk. pr. / pid red: I.P. Stohniia Kyiv-Pereiaslav-Khm.: Palmira, 164–173. [in Ukrainian].
 16. Zaitseva, Z. (1998). Arkhitekturna tema v istorii Pereiaslava-Khmelnytskoho [Architectural theme in the history of Pereiaslav-Khmelnytsky]. Pereiaslavska zemlia i dukhovnyi svit liudyny: zb. nauk. pr. / pid red: I. P. Stohniia. Kyiv-Pereiaslav-Khmelnytskyi: Palmira, 91–93. [in Ukrainian].
 17. Lastovskiy, V. (1998). Monastyri Pereiaslavsko-Boryspil'skoi yeparkhii u XVIII st. [Monasteries of the Pereiaslav-Boryspil diocese in the XVIII century]. Pereiaslavska zemlia i dukhovnyi svit liudyny: zb. nauk. pr. / pid red: I. P. Stohniia. Kyiv-Pereiaslav-Khmelnytskyi: Palmira, 132–135. [in Ukrainian]; Lastovskiy, V. (2002). Pravoslavna tserkva u suspilno-politychnomu Ukrainy XVIII st. [The Orthodox Church in the socio-political Ukraine of the eighteenth century.] Cherkasy. [in Ukrainian]; Lastovskiy, V. V. (2006). Istoriia pravoslavnoi tserkvy v Ukraini naprykintsi XVII – u XVIII st.: istoriohrafichni aspekty: monohrafiia [History of the Orthodox Church in Ukraine in the late 15th – 15th centuries: historiographical aspects: monograph]. Kyiv: Lohos. [in Ukrainian].
 18. Vecherskyi, V. (2002). Voznesenskyi monastyr u Pereiaslavi-Khmelnytskomu [Ascension Monastery in Pereiaslav-Khmelnytsky]. Pamiatky arkhitektury ta mistobuduvannia Ukrainy: dovidnyk Derzhavnogo reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia / za red.: A. Mardera, V. Vecherskoho. Kyiv: Tekhnika, 131–133. [in Ukrainian]; Vecherskyi, V. (2002). Tserkva Sv. Mykhaila ta dzvinytsia u Pereiaslavi-Khmelnytskomu [Church of St. Michael and the bell tower in Pereiaslav-Khmelnytsky]. Pamiatky arkhitektury ta mistobuduvannia Ukrainy: dovidnyk Derzhavnogo reiestru natsionalnoho kulturnoho nadbannia / za red.: A. Mardera, V. Vecherskoho. Kyiv: Tekhnika. [in Ukrainian].
 19. Vecherskyi, V. V. (2001). Arkhitekturna y mistobudivna spadshchyna doby Hetmanshchyny. Formuvannia, doslidzhennia, okhorona: monohrafiia [Architectural and urban heritage of the Hetmanate. Formation, research, protection: monograph]. Kyiv: Holovkyvivarkhitektura: NDITIAM. [in Ukrainian]; Vecherskyi, V. (2003). Arkhitekturnyi ustrii ukrainskykh monastyriv doby Hetmanshchyny (seredyna XVII XVIII st.) [Architectural structure of Ukrainian monasteries of the Hetmanate period (mid-17th-18th centuries)]. Studii mystetstvoznavchi. №1. 62–77. [in Ukrainian]; Vecherskyi, V. (2014). Arkhitektura Hetmanshchyny u tvorchosti Tarasa Shevchenka [Architecture of the Hetmanate in the works of Taras Shevchenko]. Sivershchyna v istorii Ukrainy: zb. nauk. pr. Kyiv-Hlukhiv, Vyp. 7, 6–12. [in Ukrainian].
 20. Vecherskyi, V. (2005). Pamiatky arkhitektury y mistobuduvannia Livoberezhnoi Ukrainy: vyivlennia, doslidzhennia, fiksatsiia [Monuments of architecture and urban planning of the Left Bank of Ukraine: discovery, research, fixation]. Kyiv: Vyd. dim A.S.S. [in Ukrainian].
 21. Vecherskyi, V. V. (2008). Ukrainski monastyri [Ukrainian monasteries]. Kyiv: Nash chas, (Nevidoma Ukraina). [in Ukrainian].
 22. Nabok, L. M. (2006). Do pyttannia istoriohrafii tserkovnykh rarytetiv NIEZ «Pereiaslav» [On the question of historiography of church rarities NIEZ «Pereiaslav»]. Khramy Pereiaslavshchyny: istoriia, tradytsii, suchasnist; stan zberezhenia pamiatok. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 37–41. [in Ukrainian].
 23. Nabok, L. (2007). Relihiine zhyttia Pereiaslavshchyny u 20–50-ky rr. XX stolittia [Religious life of Pereiaslav region in the 20–50s of the XX century.]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav». zb. nauk. st. Vyp. 1(3), 123–131. [in Ukrainian].
 24. Nabok, L. (2007). Istoriia mistobudivnytstva Pereiaslava: XVII – XX st. [History of urban planning in Pereiaslav: XVII – XX centuries] Pratsi Naukovo-doslidnoho instytutu pamiatkokhoronnykh doslidzhen. Kyiv: Feniks, Vyp. 3, 115–137. [in Ukrainian].
 25. Kolybenko, O., Nabok, L. (2003). Khrystyianski starozhytnosti Pereiaslava v konteksti istoryko-kulturnoi spadshchyny Ukrainy [Christian antiquities of Pereiaslav in the context of the historical and cultural heritage of Ukraine]. Problemy ta dosvid vyvchennia, zakhystu, zberezhenia i vykorystannia arkhitekturnoi spadshchyny. Materialy Pershykh naukovo-praktychnykh Sofiiskykh chytan. Kyiv: Feniks, 120–123. [in Ukrainian].
 26. Nabok, L. M. (2006). Maliarnia Voznesenskoho monastyria ta pereiaslavski ikonopystsi. Mohylianski chytannia 2005. Monastyrski komplekxy v konteksti khrystyianskoi kultury: zb. nauk. pr. Kyiv, 375–381. [in Ukrainian]; Nabok, L. M. (2012). Materialy do slovnyka remisnykiv m. Pereiaslava [Materials for the dictionary of craftsmen of Pereiaslav. Personalities]. Personalii. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-

- Khmelnyskyi (Kyiv. obl.): PP «SKD», 2012. Vyp. 6(8), 176–186. [in Ukrainian].
27. Pereiaslav u vikakh (2007). [Pereiaslav in the ages] / avt-uporiad.: V. P. Kotsur, O.V. Kolybenko. Kyiv: TOV «Svit Uspikhu». [in Ukrainian].
 28. Buzian, H., Nabok, L., Rozdobudko, M., Teteria, D. (2007). Narysy z istorii davnoho Pereiaslava (do 1100-lit-tia pershoi litopysnoi zghadky) [Essays on the history of ancient Pereiaslav (to the 1100th anniversary of the first chronicle)]. Kyiv: vyd-vo Milenium. [in Ukrainian].
 29. Soloviova, T., Tkachenko, O. (2007). Vnesok Ivana Mazepy u rozvytok relihiinoho zhyttia Pereiaslava [Ivan Mazepa's contribution to the development of Pereiaslav's religious life]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp.1(3). 16–162. [in Ukrainian].
 30. Klymenko, V. (2000). Hetman Yvan Mazepa – stroytel pravoslavnykh khramov v Ukrayne [Getman Ivan Mazepa – builder of Orthodox churches in Ukraine]. Mohylianski chytannia: materialy nauk. konf. Kyiv: Reklamno-vydavnychiy tsentr «Poli-hrafika», 86–88. [in Ukrainian].
 31. Lialko, V. (2008). Osvita Pereiaslavshchyny u XVIII – na pochatku XX stolit [Education of Pereiaslav region in the XVIII – early XX centuries]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Kyiv: Milenium, Vyp. 2(4), 120–124. [in Ukrainian].
 32. Tkachenko, N. (2014). Do istorii kanonizatsii sviatykh zemli Pereiaslavskoi [To the history of the canonization of the saints of the land of Pereiaslav]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 7(9), 190–197. [in Ukrainian].
 33. Tkachenko, H. (2016). Do pytannia istorii tserkovnoho metsenatstva ta blahodiinytstva na Pereiaslavshchyni (XVIII–XXI st.) [On the question of the history of church patronage and philanthropy in Pereiaslav region (XVIII–XXI centuries)]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. – Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M., Vyp. 10(12), 101–105. [in Ukrainian].
 34. Lykhovyd, L. (2007). Vklad rodyny Myrovychiv u rozvytok ukrainskoi kultury (Pokrovska tserkva) [The contribution of the Myrovych family to the development of Ukrainian culture (Intercession Church)]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 1(3), 111–113. [in Ukrainian].
 35. Nabok, L. M. (2011). Taras Shevchenko ta arkhitekturnyi portret m. Pereiaslava u XIX stolitti [Taras Shevchenko and the architectural portrait of Pereiaslav in the XIX century]. Kraieznavstvo. Nizhyn (Chernihiv. obl.): Ferokol, № 4, 52–58. [in Ukrainian].
 36. Kucherenko, I. (2015). Pereiaslavskiy Voznesenskiy sobor u literaturno-mystetskiy spadshchyni T. H. Shevchenka. Arkhitekturno-etnohrafichnyi aspekt [Pereiaslav Ascension Cathedral in the literary and artistic heritage of Taras Shevchenko. Architectural and ethnographic aspect]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyiv. obl.), Vyp. 8(10), 133–138. [in Ukrainian].
 37. Korkach, S. (2016). Pereiaslav u arkhieolohichnykh notatkakh T. H. Shevchenka [Pereiaslav in the archaeological notes of Taras Shevchenko]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M., Vyp. 11(13), 70–75. [in Ukrainian].
 38. Kuzmenko, A. (2020). Pereiaslavshchyna u zhytti y tvorchoosti T. H. Shevchenka [Pereiaslavshchyna in the life and work of Taras Shevchenko]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav (Kyivska obl.), Vyp. 18 (20), 82–87. [in Ukrainian].
 39. Nabok, L. M. (2006–2008). Volodymyr Zabolotnyi – doslidnyk arkhitekturnykh pamiatok kozatskoi doby [Volodymyr Zabolotny is a researcher of architectural monuments of the Cossack era]. Vidlunnia vikiv. Novi doslidzhennia pamiatok kozatskoi doby v Ukraini: zb. nauk. st. Kyiv: Aspekt-Polihraf, Vyp. 15-18, 253–255. [in Ukrainian]; Nabok, L. M. (2011). Rol V. Zabolotnoho u fundatsii vydannia «Istoriia ukrainskoho mystetstva» [The role of V. Zabolotny in the foundation of the publication «History of Ukrainian Art»]. Ukrainskyi vymir. Mizhnarodnyi zbirnyk informatsiinykh, osvitynykh, naukovykh, metodychnykh statei i materialiv z Ukrainy ta diaspory. Chyslo desiate / redkol.: S. Ponomarevskiy (vidpov. red.) ta in. Chernihiv, 5–9. [in Ukrainian]; Kostenko, N. (2018). Do pytannia zobrazhennia pereiaslavskykh khramiv v ekspozitsii Memorialnoho muzeiu akademika V. H. Zabolotnoho [On the question of the image of Pereiaslav temples in the exposition of the Memorial Museum of Academician V. Zabolotny]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoriko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnyskyi (Kyiv. obl.), Vyp. 14(16), 344–350. [in Ukrainian]; Kostenko, N. V. (2019). Vnesok Volodymyra Zabolotnoho – khudozhnyka u zberezhennia tserko-

- vnykh pamiatok arkhitektury Pereiaslava [The contribution of Volodymyr Zabolotny, an artist, to the preservation of church architectural monuments in Pereiaslav]. Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaiemodii: materialy XVII nauk. konf. m. Kyiv, 28 travnia – 1 chervnia 2019 r. Kyiv, 256–259. [in Ukrainian].
40. Avramenko, Yu. (2013). M. I. Sikorskyi – okhoronets i zberihach nerukhomykh pamiatok kulturnoi spadshchyny Pereiaslavshchyny [Sikorsky is a guardian and custodian of immovable monuments of cultural heritage of Pereiaslav region]. Mykhailo Ivanovych Sikorskyi: tvorets istorii y khranytel chasu: monohrafiia. Pereiaslav-Khmelnytskyi, 185–197. [in Ukrainian].
 41. Tonkonoh, O., Shakula, V. (2011). Vnesok Mykhaila Ivanovycha Sikorskoho u rozvytok vitchyznianoho kraieznavstva [M. Sikorsky's contribution to the development of national local lore]. Kraieznavstvo. №4(77), 171–176. [in Ukrainian]; Zham, O. (2012). Zhyttia, prysviachene zberezhenniu ta populiaryzatsii istoriko-kulturnoi spadshchyny [A life dedicated to the preservation and promotion of historical and cultural heritage]. Pratsi Naukovo-doslidnogo instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen. Kyiv: Feniks, Vyp. 7, 115–149. [in Ukrainian]; Naumenko, L. (2012). Mykhailo Sikorskyi – podvyzhyk muzeinoi spravy na Pereiaslavshchyni: shliakh kriz epokhy i sotsialni potriasinnia [Mykhailo Sikorsky is an ascetic of the museum business in the Pereiaslav region: a way through epochs and social upheavals]. Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii. Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv. obl.), Vyp. 28, 177–181. [in Ukrainian]; Avramenko, Yu. (2013). Pamiatkookhoronna diialnist Mykhaila Ivanovycha Sikorskoho [Monument protection activity of M. Sikorsky]. Kraieznavstvo. № 4, 99–104. [in Ukrainian]; Horbovyi, O. A. (2013). M. I. Sikorskyi yak riativnyk istoriko-kulturnoi spadshchyny zatoplenogo Prydniprovia (1950-ti – I-e desiatylyttia 2000-kh rr.) [M. Sikorsky as a savior of the historical and cultural heritage of the flooded Dnieper (1950s – first decade of the 2000s)]. Kraieznavstvo. №4(85), 111–117. [in Ukrainian]; Tkachenko, H. (2013). Fundator muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny [Founder of the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper Region]. Kraieznavstvo. №4(85), 105–110. [in Ukrainian]; Naumenko, L. (2014). Mykhailo Ivanovych Sikorskyi (1950–1991 rr.) v suchasnykh istorychnykh studiiakh [M. Sikorsky (1950–1991) in modern historical studies]. Kraieznavstvo. № 1, 227–230. [in Ukrainian]; Naumenko, L. V. (2014). Sokrovyshcha nashei pamiaty v muzeinnykh khramakh M. Y. Sikorskoho [Treasures of our memory in the museum churches of M. I. Sikorsky]. Aktualnye problemy humanytnykh y estestvennykh nauk: zh-l nauch. publ. Moskva, Ch. 1, № 2, 89–93. [in Russian]; Zuber, S., Zakharchenko, S. (2015). Mykhailo Ivanovych Sikorskyi i skanses: vnesok u stvorennia [M. Sikorsky and the open-air museum: contribution to creation]. Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnogo istoryko-etnohrafichnogo zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv. obl.): FOB: Dombrovska Ya. M., Vyp. 9(11), 162–167. [in Ukrainian]; Fihurnyi, Yu. (2018). Rol Mykhaila Sikorskoho u muzeiefikatsii vyznachnykh pamiatok materialnoi ta dukhovnoi kultury Ukrainy [The role of M. Sikorsky in the museification of outstanding monuments of material and spiritual culture of Ukraine]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnogo istoryko-etnohrafichnogo zapovidnyka «Pereiaslav». Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv. obl.), Vyp. 14(16), 414–424. [in Ukrainian].
 42. Fihurnyi, Yu. S. (2017). Mykhailo Sikorskyi – Svitoch Ukrainy: monohrafiia [Mykhailo Sikorsky – Svitoch of Ukraine: monograph]. Kyiv: NDIU. [in Ukrainian].
 43. Avramenko, Yu., Vysharovskiy, V. (2014). Velyke arkhieriiske osviachennia tserkvy sv. Arkhanhela Mykhaila v m. Pereiaslavi-Khmelnytskomu 20 sichnia 2011 roku [The great episcopal consecration of the church of St. Archangel Michael in Pereiaslav-Khmelnytsky on January 20, 2011]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnogo istoryko-etnohrafichnogo zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 7(9), 14–21. [in Ukrainian].
 44. Dembitskyi, S. (2007). Ukrainska Avtokefalna pravoslavna tserkva na Pereiaslavshchyni 20-ti roky XX st. [Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Pereiaslav region in the 1920s.] Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnogo istoryko-etnohrafichnogo zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 1(3), 43–47. [in Ukrainian]; Zaika, N., Kucherenko, I. (2014). Vidrozdzhennia Ukrainskoi Pravoslavnoi tserkvy na Pereiaslavshchyni u 20-kh ta 90-kh rokakh XX st. [Revival of the Ukrainian Orthodox Church in Pereiaslav region in the 20s and 90s of the twentieth century]. Pereiaslavica: Naukovi zapysky Natsionalnogo istoryko-etnohrafichnogo zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 7(9), 106–110. [in Ukrainian]; Zaika, N. (2015). Diialnist Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy na Pereiaslavshchyni: 20-ti ta 90-ti rr. XX st. [Activities of the Ukrainian Orthodox Church in Pereiaslav region: 20s and 90s of the XX century]. Pravoslavia v Ukraini: zb. materialiv V Mizhnar. nauk. konf. / pid red. mytrop. Pereiaslav-Khmelnytskoho i Bilotserkivskoho Epifaniia (Dumenka) ta prot. Vitaliia Klosa. – Kyiv, Ch. 2, 409–415. [in Ukrainian]; Zinchenko, A. (2016). Ukrainskiy tserkovnyi rukh na Pereiaslavshchyni u 1920–1925 rr.: perebih ta uchastyky [Ukrainian church movement in Pereiaslav region in 1920–1925: current and participants]. Pereiaslavica: Nau-

- kovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnytskyi, Vyp. 11(13), 50–55. [in Ukrainian].
45. Kostiuk, N. (2014). Tserkovni dzvony: istorychnyi aspekt ta spryiniattia dzvoninnia viruiuchymy [Church bells: historical aspect and perception of the bell by believers]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 7(9)*, 127–134. [in Ukrainian].
 46. Tkachenko, N. (2017). *Pereiaslavskyi Voznesenskyi monastyr [Pereiaslav's Voznesenskyi Monastery]*. *Pravoslavia v Ukraini: zb. materialiv VI Mizhnar. nauk. konf. / pid red. d. bohosl. n., prof., mytropolyta Pereiaslav-Khmelnytskoho i Bilotserkivskoho Epifaniia (Dumenka), d. ist. n. H. V. Papakina, N. M. Kukovalskoi ta in. Kyiv, Ch. 2*, 472–281. [in Ukrainian].
 47. Mytsyk, Yu., Tarasenko, I. (2017). Vazhlyvyi tvir XIX st. pro tserkvy Pereiaslava [An important work of the XIX century. about the church of Pereiaslav]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Vyp. 12(14)*, 350–352. [in Ukrainian].
 48. Bilchenko, I. V. (2014). Stanovlennia muzeinoi spravy u m. Pereiaslavi-Khmelnytskomu: 40–60-i roky XX st. [Formation of the museum business in Pereiaslav-Khmelnytsky: 40–60-ies of the XX century] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv. № 4*, 186–192. [in Ukrainian].
 49. Teteria, S., Dunaina, I. (2006). Do pytannia okhorony, zberezhenia, restavratsii ta muzeifikatsii kultovykh sporud XVII – pochatku XX st. v NIEZ «Pereiaslav» [On the issue of protection, preservation, restoration and museification of religious buildings of the XVII – early XX centuries. in NIEZ «Pereiaslav»]. *Khramy Pereiaslavshchyny: istoriia, tradytsii, suchasnist, stan zberezhenia pamiatok: materialy kruh. st. (Pereiaslav-Khmelnytskyi, 9 zhovtnia 2006 r.)*. *Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv. obl.): Karpuk S. V.*, 84–88. [in Ukrainian]; Dunaina, I., Teteria, S. (2019). Muzeifikatsiia kultovykh sporud u Natsionalnomu istoryko-kulturnomu zapovidnyku «Pereiaslav» [Museification of religious buildings in the National Historical and Cultural Reserve «Pereiaslav»]. *Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaiemodii: materialy XVII nauk. konf. m. Kyiv, 28 travnia – 1 chervnia 2019 r. Kyiv*, 267–272. [in Ukrainian].
 50. Zham, O. Tkachenko, N. (2014). Kompleks pamiatok Mykhailivskoi tserkvy – osnova dlia stvorennia etnohrafichnoho viddilu Pereiaslav-Khmelnytskoho derzhavnogo istorychnoho muzeiu [The complex of monuments of St. Michael's Church is the basis for the creation of the ethnographic department of the Pereiaslav-Khmelnytsky State Historical Museum]. *Pravoslavia v Ukraini: zb. za materialamy IV Mizhnarodnoi naukovo konferentsii / pid red. mytrop. Pereiaslav-Khmelnytskoho i Bilotserkivskoho Epifaniia (Dumenka) ta prot. Vitaliia Klosa. Kyiv*, 906–922. [in Ukrainian]; Tkachenko, N., Zham, O. (2015). Pershyi etap vydilennia zemli dlia stvorennia Muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny [The first stage of allocating land for the creation of the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M.*, Vyp. 9 (11), 348–359. [in Ukrainian]; Tkachenko, N. H., Zham, O. M. (2016). Stvorennia ta diialnist etnohrafichnoho viddilu u skladi Pereiaslav-Khmelnytskoho derzhavnogo istorychnoho muzeiu na terytorii Mykhailivskoi tserkvy (1958–1963 rr.) [Establishment and activity of the ethnographic department within the Pereiaslav-Khmelnytsky State Historical Museum on the territory of St. Michael's Church (1958–1963)]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnytskyi (Kyiv. obl.): Dombrovska Ya. M.*, Vyp. 10 (12), 113–121. [in Ukrainian].
 51. Pavlyk, N. (2019). Mykhailivska tserkva v Pereiaslavi: pravovi kolizii kulturno-okhoronnoho zberezhenia [St. Michael's Church in Pereiaslav: legal conflicts of cultural and preservation]. *Tserkva – nauka – suspilstvo: pytannia vzaiemodii: materialy XVII nauk. konf. 28 travnia – 1 chervnia 2019 r. Kyiv*, 260–265. [in Ukrainian].
 52. Boiko, N. A. (2017). Muzei-diorama «Bytva za Dnipro v raioni Pereiaslava i stvorennia Bukrynskoho platsdarmu voseny 1943 roku»: problemy funktsionuvannia [Museum-diorama «Battle for the Dnieper near Pereiaslav and the creation of the Bukrin bridgehead in the autumn of 1943»: problems of functioning]. *Vseukrainskyi Muzeinyi Forum: materialy nauk.-prakt. konf. / za red. L. O. Hriffena. Pereiaslav-Khmelnytskyi*, 22–25. [in Ukrainian].
 53. Shkira, M., Shkira, N. (2017). Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav» – yak diievyi element zberezhenia ukraïnskoi etnichnosti u postbipoliarnii mizhnarodnii systemi (za materialamy knyhy vidhukiv ta propozytsii) [Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper National Historical and Ethnographic Reserve «Pereiaslav» – as an effective element of preservation of Ukrainian ethnicity in the post-bipolar international system (according to the book of reviews and suggestions)]. *Naukovi zapysky z ukrain-*

- skei istorii: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnitskyi, Vyp. 42 (Spetsvypusk), 154–159. [in Ukrainian].
54. Buzian, H., Yurchenko, O. (2019). Pereiaslav u svitli interesiv mandrivnykiv ta vchenykh XX st. [Pereiaslav in the light of the interests of travelers and scientists of the XIX century]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*: zb. nauk. st. Pereiaslav (Kyivska obl.), Vyp. 15(17), 18–39. [in Ukrainian].
 55. Korotkyi narys istorii Pereiaslava [Essay on the history of Pereiaslav]. (2019). / A. O. Ivanenko ta in.; za hol. red. O. M. Lukashevycha. *Pereiaslav-Khmelnitskyi*, 223, (Serii: «Kraieznavcha biblioteka Pereiaslavshchyny»; vyp. 8). [in Ukrainian].
 56. Taranets, S. V. (2019). Misto Pereiaslav ta Pereiaslavskiy povit u druhii polovyni XIX – na pochatku XX stolittia (narys z istorii ta kultury) [The city of Pereiaslav and Pereiaslav district in the second half of the XIX – early XX century (essays on history and culture)]. Kyiv: Vydavnytstvo Lira. [in Ukrainian].
 57. Lokha, V. A. (2006). Dukhovenstvo, tserkvy ta kolehium mista Pereiaslava seredyny XVII – XIX st.: monohrafiia [Clergy, churches and collegium of the city of Pereiaslav in the middle of the XVII – XIX centuries: monograph] / peredm. V. P. Kotsura. Kyiv: Milenium. [in Ukrainian].
 58. Huzhii, O. I., Lokha, V. A. (2012). Chynovnyky, mishchany ta osvitiiany Pereiaslava druhoi polovyni XVII – pochatku XX st.: monohrafiia [Officials, burghers and educators of Pereiaslav in the second half of the XVII – early XX centuries: a monograph]. *Pereiaslav-Khmelnitskyi*. [in Ukrainian].
 59. Kotsur, V. P., Huzhii, O. I., Lokha, V. A. (2019). Pereiaslavskiy sotsium na perekhresti epokh: liudy, podii, fakty: monohrafiia [Pereiaslav's society at the crossroads of epochs: people, events, facts: monograph] / 2-he vyd., pererobl. i dopovn. Kyiv: TOV «Iurka Liubchenka». [in Ukrainian].
 60. Yehorov, Ye. (2019). Pamiatky NIEZ «Pereiaslav» u miuzykli «Sorochynskiy yarmarok» [Sights of NIEZ «Pereiaslav» in the musical «Sorochinsky Fair»]. *Kraieznavstvo Pereiaslavshchyny: shchorichnyk / uporiad.*: T. Yu. Nahaiko, O. A. Horbovyi; vidp. red. T. Yu. Nahaiko. Pereiaslav (Kyiv. obl.); Kamianets-Podilskyi (Khmelnits. obl.): TOV «Drukarnia «Ruta», Vyp. 1, 23–32. [in Ukrainian].
 61. Zakharchenko, S. (2007). Vymohy Pereiaslavsko-Boryspilskoi yeparkhii do Ulozhenoi Komisii (1767–1768 rr.) [Requirements of the Pereiaslav-Boryspil Diocese to the Concluded Commission (1767–1768)]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*: zb. nauk. st. Kyiv: Milenium, Vyp. 1(3), 58–60. [in Ukrainian]; Lyzohub, N. V. (2011). Do pytannia istorii ta perspektyv doslidzhennia Yepyskopskoi bramy Pereiaslavlia Ruskoho [On the question of the history and prospects of the study of the Episcopal Gate of Pereiaslav Rusky]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnitskyi: SKD, Vyp. 5(7), 288–296. [in Ukrainian]; Lastovska, O. (2015). Chernetstvo i monastyri Pereiaslava v suchasni ukrainskii istoriohrafii [Monasticism and monasteries of Pereiaslav in modern Ukrainian historiography]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnitskyi (Kyiv. obl.), Vyp. 9(11), 223–226. [in Ukrainian]; Vovkodav, V. (2018). Pamiatky sakralnoi arkhitektury NIEZ «Pereiaslav» na storinkakh hazety «Visnyk Pereiaslavshchyny» [Monuments of sacred architecture of NIEZ «Pereiaslav» on the pages of the newspaper «Visnyk of Pereiaslavshchyna»]. *Pereiaslavika: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*: zb. nauk. st. Pereiaslav-Khmelnitskyi (Kyiv. obl.), Vyp. 14(16), 315–321. [in Ukrainian].
 62. Podryha, V. (2019). Osoblyvosti khudozhnoho modeliuвання ob'ektiv arkhitektury Pereiaslava u tvorakh ukrainskykh pysmennykiv [Peculiarities of artistic modeling of Pereiaslav architectural objects in the works of Ukrainian writers]. *Kraieznavstvo Pereiaslavshchyny: shchorichnyk / uporiad.*: T. Yu. Nahaiko, O. A. Horbovyi; vidp. red. T. Yu. Nahaiko. Pereiaslav-Kamianets-Podilskyi: TOV «Drukarnia «Ruta», Vyp. 1, 59–65. [in Ukrainian].